

3. Євреї в Україні

Євреїв (самоназва на івриті – “йегудим”) в Україні налічується 103,6 тис. осіб (2001 р.). Вони становлять переважно міське населення. Єврейське населення з’явилося на території сучасної України ще у дохристиянські часи. Про їх перебування в Криму, куди вони переселилися з Малої Азії і Кавказу, свідчать надгробні написи I - II ст. до н.е. За

часів княжої Русі, у X - XIII ст. існували громади слов'яномовних євреїв, так званих "кенааним". Вони мали окремі квартали в містах, зокрема, існував єврейський район у Києві. В цей же період євреї прибули на західноукраїнські землі з Хазарії, Криму, Київської Русі і Візантії, а з початку XII ст. - з країн Західної Європи. Причому, крім ашкеназі, тобто європейських євреїв, певну частину становили так звані сефарди, які переселялися з Піренейського півострова і розмовляли мовою ладино (іспано-єврейським діалектом). Невеликі поселення в Україні були створені у XIV ст. вихідцями з Литви. Однак найбільш масове переселення євреїв відбувалося з Польщі з кінця XIV і в наступні століття. Більшість їх становили ашкеназі, які розмовляли діалектом германської групи індоевропейської сім'ї (ідиш). Переселення євреїв з Польщі було масовим і в наступні десятиліття. У кінці XVIII ст., після приєднання білоруських губерній у зв'язку з другим і третім поділами Польщі, значним було переселення євреїв на Південь України.

Введення царським урядом у 1796 р. дискримінаційної "смуги осілості" (їм дозволялося селитися лише в губерніях Правобережжя) призвело до того, що більшість євреїв поселилася у містечках і невеликих містах. На Правобережжі євреї, як і поляки, були розселені спорадично - окремими етнорелігійними громадами. Наприкінці XVIII ст. їх чисельність там становила 110 тис. осіб (близько 3,5% усього населення). Основу єврейської соціальної організації становила територіальна громада (кегила), яка зосереджувалася у міських поселеннях; у великих містах існували відокремлені єврейські квартали (гето), громадське самоврядування (кагал), яке в межах Росії було офіційно скасовано у 1844 р., хоча фактично продовжувало існувати. У другій половині XIX ст. після заохочувальних заходів царського уряду, спрямованих на перехід євреїв у міста, їх чисельність швидко зростає, виникають великі громади в Одесі та інших містах Півдня України. Хоча в своїй масі євреї належали переважно до міщанського та купецького стану, серед них значним було соціально-класове розшарування.

На початку XIX ст. на Півдні України було засновано ряд єврейських землеробських поселень. Однак у них дозволялося жити лише тим євреям, які прийняли християнство. До середини XIX ст. на Півдні України налічувалося 20 таких селищ, в яких проживало близько 12 тис. осіб. Згодом їх чисельність зросла. В кінці XIX ст. у Херсонській та Катеринославській губерніях налічувалося відповідно 26 і 17 єврейських сільських поселень.

Після жовтневого перевороту 1917 р. у зв'язку з ліквідацією "смуги осілості" більшість євреїв переселилося на Лівобережжя та у найбільші міста України і Російської Федерації - переважно у Москву та Ленінград. Євреї становили більшість населення у таких містах, як Житомир, Вінниця, Умань, Проскурів, Новгород-Волинський, Коростень, Овруч, Бердичів (перепис 1926 р.). На західноукраїнських землях це ж стосується таких міст, як Бугач, Чортків, Заліщики, Ковель, Дрогобич, Луцьк, Рівне, Тернопіль (польський перепис 1921 р.). Поряд із створенням у 1928 р. Єврейської автономної області у Біробіджані, куди виїхала певна кількість українських євреїв, у 1924 - 1930 рр. в Україні було 162 єврейських землеробських поселень з яких утворили чотири єврейські національні райони: Калініндорф на Херсонщині (40 селищ), Новий Златопіль у Запорізькій окрузі (45 селищ), Сталіндорф — на Криворіжжі (11 селищ) і Фрейдорф — у Криму (40 селищ). До нашого часу, крім деяких кримських, єврейські сільські поселення не збереглися. Наприкінці 1920-х рр. загальна чисельність євреїв у сучасних межах України становила близько 2,5 млн. осіб. У наступні роки чисельність єврейського населення значно зменшилась внаслідок міграційних та етнічних процесів, а також їх масового винищення фашистськими загарбниками в роки Другої світової війни.